

Země koruny české a státní finance rakouské v r. 1847.*)

Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka.

V habsburské monarchii před státním převratem r. 1848 nebyly státní finance veřejné.**) Jedině, co se v oboru státního finančnictví veřejnosti odevzdávalo, byl výkaz o dani pozemkové. Vydávali jej ročně veřejně zemští stavové. Proto však nelze tvrditi, že státní finance za doby absolutismu byly vedeny libovolně. Za absolutismu nebylo sice zákonných ustanovení o státním rozpočtu, o státním účtování a státní kontrole, ale přes tyto okolnosti před r. 1848, v době absolutismu, byl rozpočet státní sestavován podrobně, pravidelně, ročně, dle určitého, pevně stanoveného plánu a řádu a v několika litografovaných výtiscích byl pod titulem »Voranschlag des Staatserfordernisses und der Bedeckung für das Verwaltungsjahr und Vergleichung desselben mit dem Voranschlage vom Verwaltungsjahre...« panovníkovi a nejvyšším hodnostářům státním předkládán. Sankci rozpočtu dával však jen vladař sám, ten jediný jej schvaloval a nikoliv sbor zákonodárný, parlament, jak toho vyžaduje konstitucionalismus. Při státním rozpočtu v době absolutismu byl vyhrazen jistý, kontrolující vliv o stanovení vydání pro všechna odvětví státní správy prezidentu všeobecné dvorské komory. Vedle toho vykonávaly dozor nad hospodařením jednotlivých odvětví státní správy různé orgány státní účtárny. Cesta, kterou se to dalo, nebyla zákonně normována, také souvislost mezi nejvyšším účetním kontrolním úřadem a správními ústředními úřady byla volnější, na kontrolu správního hospodaření jen částečně mající vliv.

Státní rozpočet před r. 1848 týkal se sice celého rakouského císařství, avšak ve skutečnosti byl to rozpočet tří celků, zemí uherských, předlitavských a hodoitalských. Poněvadž od dob Marie Terezie v ohledu veřejné správy spočívala monarchie na dualistické struktuře, bylo oddělování zemí uherských od zemí předlitavských zcela jasné a patrné v rozpočtech státních před r. 1848. Jenže předlitavská část monarchie nebyla zase tak centralisticky organizována, jako jest nyní; korunní země, zvané před r. 1848 c. k. provinciemi, byly základem organizace celé monarchie, všech jejích

*) Úryvek z prvního dílu chystaných »Dějin národa českého doby nejnovější«, obsahujícího vylíčení stavu zemí koruny české a českého národa před státním převratem r. 1848.

**) K. Freiherr v. Čzoernig: Darstellung der Einrichtungen über Budget, Staatsrechnung und Controlle in Österreich etc. Wien 1866.

částí, a v rozpočtech dá se dobře poznati, jaký podíl měla ta nebo ona země na finančním hospodaření státu.

Finanční období bylo před r. 1848 stejně jako nyní roční. Avšak správní rok počínal se jinak nežli nyní. Až do r. 1864 správní rok počínal 1. listopadem a končil posledním říjnem roku následujícího. Správnímu roku se také říkávalo rok vojenský. Rok účetní celkem spadal v jedno s rokem správním. Státní rozpočet až do r. 1864 byl rozpočet netto, čistý. Náklady se předem odpočítávaly od příjmův a jen čisté příjmy se odváděly ústředním pokladnám a tak sloužily státním potřebám s vyloučením úhrady nákladů. Státní rozpočet nebyl proto se stanoviska celostátního přehledný a neodpovídal také požadavkům na sestavení státního rozpočtu dnes kladeným.

Před r. 1848 řádné příjmy státu plynuly ze tří zdrojů: 1. z přímého majetku státního, 2. z regalii a 3. z daní.

Jak země koruny české těsně před státním rozpočtem v březnu r. 1848 na těchto třech zdrojích se účastnily?*)

Ze zemí koruny české r. 1847 byly veliké státní domény jen v království českém, na Moravě a ve Slezsku nebylo žádných. Byly to Pardubice s filiálkami Dašice a Semín, Smiřice, Brandýs n. L. a Boden. R. 1847 celkový výnos státních statků ve všech zemích předlitavských činil 1,382.197 zl. k. m., na tomto obnosu království české bylo účastno 176.001 zl. k. m. V tomto ohledu náleželo království českému místo mezi zeměmi předlitavskými teprve za Hor. Rakousy se Solnohradskem, za Dol. Rakousy a za Haličí.**)

Před r. 1848 výnos státních statků se zmenšoval, poněvadž státní statky se prodávaly. Dělo se to na základě rozhodnutí absolutního vladaře, který prodejem státních statků hleděl dotovati obecný fond umořovací a chtěl tím rychleji zmenšiti zúročitelný dluh státní. V král. českém od r. 1818 bylo prodáno státních statků za 3,557.055 zl. R. 1819 Děpoltovice (Tüppelsgrünn) za 111.000 zl., r. 1824 Smrkovice (Smrkowitz) za 85.505 zl., r. 1826 Kolín a Dolany za 200.500 zl., r. 1827 Přísečnice (Pressnitz) za 250.600 zl., r. 1833 Debrné (Dobrney) za 119.000 zl., r. 1836 Údrč (Udritsch mit Sichelen) za 170.050 zl. a Podbořany (Podersam) za 96.000 zl., r. 1837 Toužim (Theussing-Piales) za 486.100 zl., r. 1838 Haunstein-Měděnec (Haunstein-Kupferberg) za 400.100 zl., r. 1839 panství Poděbradské za 1,634.050 zl. a tři pohraniční vesnice: Dollmann, Heudorf a Sternhof za 4150 zl. R. 1847 prodej státních statků vynesl pouze 399 zl. k. m.

V zemích koruny české mezi veřejné fondové statky počítaly se fondy náboženské, studijní a škol normálních. Byly ve všech

*) Čísla uvádím dle »Gebarungs-Abschluss für sämtliche Länder der öst. Monarchie für das Verwaltungsjahr 1847«, který vyšel jako příloha C. k prvnímu veřejnému a tištěnému státnímu rozpočtu (Staats-Voranschlag für das Jahr 1849) a dle »Tafeln zur Statistik der österr. Monarchie für die Jahre 1847 und 1848«.

**) V Hor. Rakousích se Solnohradskem výnos činil 469.346, v Dol. Rakousích 326.117, v Haliči 210.445 zl.

zemích českých. V r. 1847 v království českém příspěvky a přebytky z těchto a jiných menších fondů činily 320.697 zl. k. m., na Moravě se Slezskem 144.761 zl. k. m. Byly to obnosy stejného druhu ze všech zemí předlitavských největší a velice značné. Celkový obnos veřejných fondů činil totiž ve všech zemích předlitavských 836.511 zl. k. m. a počítajíc v to ústřední správu 174.123 zl. k. m. — 1.010.634 zl. k. m.

Druhým pramenem státních příjmů před r. 1848 byly regalie. V zemích koruny české však regalie nebyly žádným zdrojem státních příjmů. Patřilo tu mezi ně jen t. zv. montanisticum, ale to nevykazovalo před r. 1848 žádného výnosu. Montanisticum vůbec v celé říši vykazovalo účetně pokles r. 1847 proti roku předcházejícímu.

Třetí a hlavní zdroj státních příjmů před r. 1848 byly daně. Dělíly se již tehdy v přímé a nepřímé. Mezi ony náležely daň pozemková, domovní, z výdělku, dědická, daň osobní a daň židovská; mezi tyto se počítaly daň potravní, cla, důchodek solní, monopol tabákový, důchodek kolkovní, výnos tax u zeměpanských úřadů, důchodek poštovní, výnos mýt a důchodek loterní.

Daň pozemková, stíhající příjem z pozemků a půdy, byla daň stará; právem pokládala se před r. 1848 za nejlepší a nejvýnosnější. Od r. 1817 soustava daně pozemkové měla spočívat v zemích neuherských na zásadách všeobecnosti a rovnosti zdanění.*) V zemích předlitavských v r. 1847 vynesla 19.027.869 zl. k. m. Byl to obnos nejvyšší ze všech přímých a nepřímých daní vůbec. Na tomto obnosu zemím českým náležel lví podíl: království českému 5.368.306 zl. k. m., Moravě se Slezskem 3.479.322 zl. k. m. Pokud se týče daně pozemkové před r. 1848, odváděly země české ze všech zemí předlitavských obnosy nejvyšší.

Srovnáme-li poplatek a splacení pozemkové daně s plošnou prostorou a počtem obyvatelstva, tu poznáme, že v království českém na 1 čtver. míli připadl poplatek 5.940 a zaplacení 5.938, na hlavu připadl poplatek 1 zl. 12²/₄ kr. a zaplacení bylo 1 zl. 12²/₄ kr. Na Moravě se Slezskem na čtver. míli připadl poplatek 7.435, zaplacení 7.433, na hlavu poplatek 1 zl. 32 kr. a tentýž obnos na zaplacení. Ze všech zemí předlitavských země koruny české byly jediné země, kde se daň pozemková před r. 1848 platila nejpořáději.

Daň domovní, dříve spojená s daní pozemkovou, r. 1820 byla od této oddělena.***) Podléhaly jí všechny obytné budovy a k placení daně byli povinni všichni stálí majitelé užitku. Byla dvojí: činžovní, zavedená nejprve ve větších městech, a třídní. R. 1847 vynesla celkem v zemích předlitavských 4.734.931 zl. Z tohoto obnosu na království české připadlo 842.764 zl. k. m., na Moravu se Slezskem 387.308 zl. k. m. Království českému náleželo, pokud se týče výše daně domovní, místo hned po Dol. Rakousích; Moravě se Slezskem pak po obou těchto zemích a po Haliči.

*) Dr. J. M. Chlupp: Systematisches Handbuch der direkten Steuern im Kaiserthume Oesterreich. Prag 1855. 30.

**) Chlupp c. d. str. 96.

Pokud se týče domovní daně činžovní, byla zavedena nejprve ve větších městech, v Čechách v Praze a lázeňských místech: Karlových Varech, Teplicích, Františkově a Mariánských Lázních, na Moravě v Brně s předměstím a v Olomouci, ve Slezsku v Opavě.*) R. 1847 bylo v království českém jí zdaněných budov 4.998, na Moravě se Slezskem 2.901. Onde činilo průměrně zdanění jedné budovy 73 zl. 38²/₄ kr., tuto 44 zl. 44 kr. Na 100 zl. činžovního výnosu připadlo v Čechách 18 zl. 9²/₄ kr. daně, na Moravě se Slezskem 18 zl. 15 kr.

Domovní dani třídní v témže roce v Čechách podléhalo 571.923, na Moravě se Slezskem 325.891 budov. Průměrné zdanění budovy v Čechách činilo 53²/₄ kr., na Moravě se Slezskem 49²/₄ kr. V zemích koruny české nejnížší sazbě (12. třídě, 20 krejcarů) náleželo budov nejvíce. Bylo tudíž v zemích koruny české před r. 1848 nejvíce budov přízemních, s 1 až 3 obytných místností: v Čechách 533.957, na Moravě se Slezskem 312.810.

Daň z výdělku, existující od r. 1813,**) stíhala skutečný výnos zaměstnání živnostenského a obchodního, továrníky, řemeslníky, velké i drobné obchodníky. V zemích uherských před r. 1848 jí nebylo, v zemích předlitavských ano. R. 1847 vynesla 2,379.544 zl. k. m. Čechy účastnily se na tomto obnosu 496.320, Morava se Slezskem 307.634 zl. k. m. Země koruny české hned po Dolních Rakousích odváděly největší obnosy daně výdělkové a nebyly daleko na tomto stupni postiženy žádnou jinou ze zemí předlitavských, po nich následujících.

Daň dědická byla nejprve zavedena roku 1759. Dle patentu z r. 1810 měla sloužiti k umořování státního dluhu. Existovala jen v zemích předlitavských. Platila se z dědictví a odkazův. Před r. 1848 byl její výnos celkem malý, fiskus nijak neuspokojující. R. 1847 v zemích předlitavských vynesla 136.883 zl. k. m. Z tohoto obnosu na Čechy připadalo 21.484, na Moravu se Slezskem 4.259 zl. k. m. Ze zemí předlitavských daň dědická nejvíce vynesla r. 1847 v Dol. Rakousích a Haliči, pak teprve v zemích koruny české.

Osobní daň, která byla vybírána v některých zemích habsburské monarchie před r. 1848 jako dávný přežitek finančnictví zemí těch, v zemích koruny české před r. 1848 neexistovala.

Jako v jiných zemích předlitavských, tak v zemích koruny české před r. 1848 odváděli židé zvláštní daň. Minulostí sahala v zemích českých až do 13. stol. Byla to svojí podstatou jednak daň spotřební, jednak daň z důchodu a jmění. Židé v království českém platili daň rodinnou, z majetku a daň potravní, na Moravě jen rodinnou a potravní, nikoliv daň z majetku. Daň židovská vynesla r. 1847 v zemích předlitavských slušný obnos 1,322.360 zl. k. m. Po Haliči země koruny české na této dani měly největší podíl ze všech zemí předlitavských. V Čechách toho roku daň židovská vy-

*) Chlupp c. d. 101.

**) Chlupp c. d. 134.

nesla 515.836, na Moravě se Slezskem 56.736 zl. k. m. Císařským rozhodnutím z 22. června r. 1846 mělo v zemích českých v 7 stejných ročních lhůtách, 1. únorem r. 1847 počínajíc, od této daně jakožto nové době neodpovídající býti upuštěno.

Z nepřímých daní před r. 1848 první místo bylo dáváno dani potravní, postiženými vrstvami lidu nenáviděné. Existovala ve všech zemích habsburské monarchie mimo země uherské. Rozuměly se jí od r. 1829 zeměpanské poplatky, stíhající četné poživatiny domácího původu mimo sůl a tabák. R. 1847 čistý výnos její v zemích předlitavských činil 14,842.661 zl. k. m. V celku i v jednotlivých zemích daň potravní proti roku předcházejícímu jevila patrný pokles. Na obnosu daně potravní Čechy participovaly 3,179.135, Morava se Slezskem 1,275.932 zl. k. m. Čechy odváděly v dani potravní hned po Dol. Rakousích největší obnos, Morava se Slezskem po obou těchto zemích a po Haliči. V Čechách a na Moravě dostala některá města svolení, aby hradila své potřeby přirážkou, vybíranou k této zeměpanské dani potravní. Čistý výnos této přirážky obecní r. 1847 v Čechách činil 184.514 zl., na Moravě 33.644 zl. V Čechách před r. 1848 tuto přirážku vybírala města: Praha, Budějovice, Cheb, Benešov, Ml. Vožice, Pelhřimov, Chrudim, Klatovy, Králové Dvůr, Karlovy Vary, Vysoké Mýto, Jílové, Děčín, Král. Hradec, Beroun, na Moravě: Brno, Olomouc a Jihlava.

Clům před r. 1848 podléhal nejen obchod s cizinou, nýbrž i obchod mezi uherskými a neuherskými zeměmi monarchie. Celní linie mezi zeměmi koruny české a zeměmi starorakouskými neexistovala od r. 1775. Čistý výnos cla obnášel r. 1847 v zemích předlitavských 11,006.929 zl. k. m. Z této sumy připadl na království české obnos 2,058.706 zl. k. m., na Moravu se Slezskem 305.365 zl. k. m. Království českému pro jeho přímý styk s cizími státy v ohledu výnosu cla náleželo místo mezi zeměmi předlitavskými hned po Dol. Rakousích; Moravě se Slezskem teprve po jich obou a po Přímoří, Štyrsku, Haliči, Korutanech s Krajinou, Tyrolsku s Vorarlberskem a Hor. Rakousích. Za Moravou stála v tomto směru ještě jen Dalmacie. Dovozné brutto-clo ve styku s cizinou r. 1847 obnášelo v království českém 2,040.895 zl., vývozné 196.838 zl., průvozné 3.038 zl., ve styku zemí neuherských s uherskými zeměmi dovozné brutto-clo 7.732 zl., vývozné 336 zl. Na Moravě se Slezskem číslice byly nepoměrně nižší: Dovozné brutto-clo ve styku s cizinou činilo pouze 296.859 zl., vývozné 17.857 zl., průvozné 577 zl., dovozné brutto-clo neuherských zemí s uherskými 99.472 zl., vývozné 22.759 zl. Vzhledem k zeměpisnému položení zemí českých jest přirozeno, že v království českém proti druhým českým zemím větší výnos vykazovalo clo ve styku s cizinou, na Moravě zase proti království českému větší výnos cla ve styku se sousedícími zeměmi uherskými. R. 1847 čistý výnos cla celkem v zemích předlitavských stoupal proti roku předcházejícímu. Na Moravě se Slezskem proti r. 1846 byl nepatrně menší, za to byl značně větší v království českém

proti r. 1846 následkem vzrůstajícího se obchodního spojení království českého se sousedící cizinou.

Státní správě před r. 1848 bylo vyhrazeno dobývání a příprava kuchyňské soli. V solním monopolu, od r. 1829 jednotně v zemích habsburské monarchie upraveném, měl stát vydatný zdroj veřejného příjmu. Důchod solní r. 1847 vynesl přibližně v zemích předlitavských 12,363.442 zl. k. m. Z tohoto obnosu na Čechy připadl obnos 3,074.849, na Moravu se Slezskem 1,596.690 zl. k. m.

Tabákový monopol, zřízený r. 1784, existoval před r. 1848 ve všech zemích habsburské monarchie mimo země uherské. Jeho výnos se odhadoval r. 1847 v zemích předlitavských na 9,333.009 zl. k. m. Z toho na království české připadlo 2,788.587, na Moravu se Slezskem 1,344.250 zl. k. m. V Čechách stála průměrně libra šňupavého 56³/₄ kr., kuřlavého tabáku 29 kr., na Moravě se Slezskem prvního druhu 1 zl.²/₄ kr., druhého druhu 30 kr., ačkoliv byl ceník ve všech těch zemích stejný. Rozdíl vysvětliti dlužno tím, jaké druhy tabáku se zde kupovaly. Vedle cizích druhů byly to z domácích tabák uherský, haličský, tyrolský a benátský. V Čechách se r. 1847 spotřebovalo 11.037 centnýřů šňupavého, 71.098 centnýřů kuřlavého, na Moravě se Slezskem 1.822 centnýřů prvního, 40.210 druhého tabáku. Počítáme-li za hranici, od kdy se obecně kouřilo, 19. rok, a považujeme-li za pravděpodobné, že šňupák spotřeboval průměrně ročně 12 liber a kuřák 18 liber tabáku, tu připadlo na 1000 civilních mužů v království českém 79 šňupajících a 299 kuřáků. Uvedeme-li, že v zemích předlitavských na 1000 dospělých mužů připadalo průměrně 63 šňupajících a 262 kuřáků, tu poznáme, že království české v počtu šňupajících a všechny země koruny české v počtu kuřáků překračovaly průměr zemí předlitavských. Číslice poučují nás dále o tom, že celkem v Čechách více se šňupalo nežli na Moravě se Slezskem, tuto zase se více kouřilo nežli onde.

Ve všech zemích habsburského mocnářství mimo země uherské existoval před r. 1848 důchodek kolkovní. V zemích koruny české kolkem se opatrovaly: listiny, směnky, obchodní knihy, hrací karty, kalendáře, časopisy. R. 1847 čistý výnos z kolků dělal 3,965.871 zl. k. m. Z tohoto obnosu na království české připadlo 802.085, na Moravu se Slezskem 418.591 zl. k. m. Ve výši důchodku kolkovního Čechy předstíženy byly jen Dol. Rakousy; Moravě se Slezskem náleželo pořadí za těmito dvěma zeměmi a za Haličí. Největší výnos v nepoměru k ostatním druhům v Čechách byl z kolku listin, pak z kolku novinového, pak kalendářního, pak z kolku směnek, obchod. knih a konečně z kolku hracích karet; na Moravě se Slezskem největší výnos vykazoval sice jako v Čechách kolek z listin, ale hned po něm kolek z karet, pak z obchod. knih a směnek, pak kolek novinový a konečně kolek kalendářní. V Čechách obnos z kolku karetního byl r. 1847 nepoměrně menší nežli na Moravě se Slezskem, kde hra v karty byla hrou neobyčejně oblíbenou,

daleko oblíbenější nežli v Čechách. Kdežto na Moravě se Slezskem vynesl kolek ten 8.468 zl., vynesl v království českém pouze 3.129 zl. V království českém r. 1847 se okolkovalo celkem 139.265 kusů kalendářů, 15.383 kusů hracích karet, 693.092 kusů novin, na Moravě se Slezskem se okolkovalo v tutéž dobu 51.984 kusů kalendářů, 42.813 kusů hracích karet a 250.846 kusů novin.

Výnos tax u zeměpanských úřadů, zavedených v celé monarchii, činil v r. 1847 v předlitavské polovici mocnářství 641.203 zl. k. m. Z toho na Čechy připadlo 88.195, na Moravu se Slezskem 22.299 zl. k. m. Výnos tax byl r. 1847 proti předcházejícímu roku v Čechách v poklesu, za to na Moravě a ve Slezsku rostl. Čechy ve výnosu tax byly předstiženy jedinými Dol. Rakousy; Morava se Slezskem šla po obou těchto zemích, pak po Haliči, Přímoří a Štyrsku.

Za výnosnou daň nepřímou považoval se před r. 1848 důchodek poštovní. Rakouský poštovní regál vyhradil státní správě dopravu dopisův a periodických spisů, dále dopravu osob pravidelně organizovanou výměnou koní po poštovních silnicích. Pošty před r. 1848 byly vedeny zásadou výdělečnou, aby nejen kryly režii, nýbrž i vykazovaly čistý zisk. Výnos pošt byl, jak v zemích předlitavských v celku, tak i v zemích koruny české speciálně, především z ordinárního dopisního porta, menší měrou z pojezdne pošty, z poplatků cestujících, z povozného poštovního porta a konečně z novin. V r. 1847 vykazovala pošta v zemích předlitavských výnos 1,376.222 zl. k. m. Z tohoto obnosu na Čechy připadalo 282.624, na Moravu se Slezskem 129.001 zl. k. m. V království českém hrubý příjem z ordinárního dopisního porta činil 533.928, na Moravě a ve Slezsku 249.491 zl., z povozného poštovního porta onde 225.746, tuto 100.352, z poplatků cestujících onde 314.860, tuto 111.578, z peněz za noviny onde 73.220, tuto 16.896 zl. Poštovní důchodek svým výnosem stál v Čechách za Dol. Rakousy, na Moravě a ve Slezsku za oběma těmito zeměmi a za Přímořím a Haličí.

Výnos z mýt byl výnosem z nájemného mýt. Většina erárních mýt silničních a mostních byla pronajata. K tomuto výnosu přistupoval zvláště v království českém výnos mýt vodních. Výnos mýt r. 1847 v zemích předlitavských obnášel 2,458.294 zl. k. m. Království české na tomto obnosu účastnilo se 487.412, Morava a Slezsko 342.329 zl. k. m. Království českému ve výnosu mýt náleželo zase hned místo po Dol. Rakousích, Moravě pak za oběma těmito zeměmi a za Haličí.

Loterní důchodek vynesl r. 1847 2,978.785 zl. k. m. Na království české z toho připadlo 679.840, na Moravu a Slezsko 345.000 zl. k. m. V zemích koruny české r. 1847 výnos důchodku loterního poklesl proti roku předcházejícímu. Na Moravě a ve Slezsku hrálo se silněji v loterii nežli v Čechách. Plyne to z těchto číslic: V Čechách r. 1847 hráčských vkladů bylo 8,925.250 v obnosu 1,286.786 zl., na Moravě a ve Slezsku 8,144.950 v obnosu 1,188.081 zl. Výher

v Čechách bylo 113.531 v obnosu 696.925 zl., na Moravě a ve Slezsku 130.968 v obnosu 725.910 zl. V Čechách připadla na 100 zl. sázka 54 zl. 9 $\frac{3}{4}$ kr., na Moravě a ve Slezsku 61 zl. 6 kr. V Čechách čistě vybráno 589.861 zl., na Moravě a ve Slezsku 462.171 zl. V Čechách připadaly na hlavu 2, na Moravě se Slezskem 4 sázky, v Čechách na hlavu průměrně sázka 17 $\frac{1}{4}$ kr., na Moravě a ve Slezsku 31 kr. Při výhrách připadal v Čechách na hlavu obnos 9 $\frac{1}{4}$ kr., na Moravě se Slezskem 19 kr. V Čechách na hlavu bylo čistě vybráno 8 kr., na Moravě a ve Slezsku 12 kr.

Před r. 1848 výnos daní nepřímých přesahoval více než jednou výnos daní přímých. Mimo přímé a nepřímé daně jiné státní příjmy nepadaly téměř ani na váhu. V království českém na hlavu připadlo přímých daní 1 zl. 38 kr., nepřímých 4 zl. 5 kr., na Moravě a ve Slezsku 1 zl. 52 kr. přímých a 3 zl. 43 kr. nepřímých. Přímých a nepřímých daní úhrnem připadlo v Čechách na hlavu 5 zl. 43 kr., na Moravě a ve Slezsku 5 zl. 35 kr. Jestliže byla Morava a Slezsko poplatnější nežli Čechy v daních přímých, byly poplatnější Čechy nad Moravu a Slezsko v daních nepřímých. V celku však poplatnějším bylo obyvatelstvo království českého nežli Moravy a Slezska. V daních přímých i v daních nepřímých země koruny české stály nad průměrem celé monarchie, který, pokud se týče daní přímých, obnášel 1 zl. 18 kr., pokud se týče daní nepřímých 3 zl. 40 kr. na hlavu. Totéž platilo o úhrnem příspěvku hlavy v oboru daní přímých a nepřímých. Průměr celé říše činil tu na hlavu 4 zl. 58 kr. Avšak přes tuto okolnost nepřipadalo v příspěvku hlavy v oboru daní přímých, daní nepřímých a v úhrnu jich obou ani jediné zemi koruny české místo nejpřednější. V daních přímých na hlavu nejvíce připadalo v Dol. Rakousích, pak v Lombardsku, pak v Benátsku, v Hor. Rakousích, pak teprve na Moravě a ve Slezsku, pak v Korutanech a Krajině, pak teprve v Čechách, pak ve Štyrsku, v Přímoří, Dalmacii, ve Vojenské Hranici, v Tyrolsku a Haliči, konečně v Uhrách a Sedmihradsku. V daních nepřímých pořadí bylo jiné a sice nejprve šly Dol. Rakousy, pak Přímoří, Hor. Rakousy, Lombardsko, Benátsko, Štyrsko, Korutany s Krajinou, Tyroly, Čechy, Morava-Slezsko, Dalmacie, Halič, Sedmihrady, Voj. Hranice a konečně Uhry. V úhrnu daní přímých a nepřímých první místo zaujímaly Dol. Rakousy, pak Přímoří, Lombardsko, Hor. Rakousy, Benátsko, Štyrsko, Korutany s Krajinou, Čechy, Morava a Slezsko, Tyroly, Dalmacie, Halič, Sedmihrady, Vojenská Hranice a Uhry.

Čistý státní příjem celé habsburské monarchie r. 1847 činil 144,872.466 zl. k. m., vydání 176,325.993 zl. k. m. Byla tudíž monarchie deficitní 31,453.527 zlatými k. m. Jakou účast na těchto číslicích v správním roce 1847, roce to proti předcházejícím letům zcela normálním, měly jednotlivé země, jaký čistý příjem a jaká vydání vykazovaly pokladny jednotlivých zemí, to jest patrné z této tabulky:

Státní pokladna	Státní příjem čistý	Státní vydání	Rozdíl
	v zlatých konv. mince		
Státní ústřední a dolnorakouská pokladna	22,873.346	74,952.657	—52,079.311
Pokladna v Linci	9,254.168	3,177.536	+ 6,076.632
» v Salepurku	1,263.177	660.191	+ 602.986
» v Št. Hradci	6,047.726	5,530.558	+ 517.168
» v Celovci	1,411.459	812.870	+ 598.589
» v Lublani	1,975.697	4,016.750	— 2,041.053
» v Praze	19,471.313	15,418.977	+ 4,052.336
» v Brně s odbočkou v Opavě	9,948.606	8,070.257	+ 1,878.349
» v Lvově	13,198.778	15,013.071	— 1,814.293
» v Inšpruku s odbočkou v Tridentu	3,793.795	4,226.312	— 432.517
» v Terstu	4,601.886	3,146.247	+ 1,455.639
» v Zadru	951.176	1,579.574	— 628.398
» v Miláně	21,611.491	17,974.397	+ 3,637.094
» v Benátkách	15,415.091	13,678.018	+ 1,737.073
» v Pešti	8,691.965	6,923.656	+ 1,768.309
» v Sibíni	4,362.792	1,144.922	+ 3,217.870
Úhrnem	144,872.466	176,325.993	—31,453.527

Kdybychom srovnali státní vydání s příjmy v jednotlivých zemích předlitavských a počet obyvatel, objevilo by se jako příspěvek k centrále na hlavu v Čechách 3 zl. 53 kr., na Moravě a ve Slezsku 3 zl. 34 kr. Zemím koruny české náleželo by v této příčině teprve místo za Dolními a Horními Rakousy a Přímořím. Ze všech zemí celé monarchie nejméně finančně přispívaly k centrále země uherské.

Deficitními se tedy jevily tyto země: Dolní Rakousy, poněvadž tam ústřední státní a dolnorakouská pokladna byly jedna a tatáž pokladna, pak Krajina, pak Halič, pak Tyrolsko a Dalmacie. Všechny ostatní země mocnářství byly země aktivní. Království české jako aktivní země šlo hned za Hor. Rakousy, před Lombardií, Sedmihradskem; Morava se Slezskem jako aktivní země šla za těmito zeměmi, ale zase před Uhrami, Benátskem, Terstem, Solnohradskem, Korutany a Štyrskem. Uvážíme-li, že před r. 1848 země české jako celek vykazovaly aktivum 5,930.685 zl. k. m., lze vzhledem k celkovému schodku celého mocnářství vším právem říci, že země koruny české před r. 1848 tvořily, když ne nejprvnější, tedy bezpečně jeden ze stěžejných kamenů ve státních financích celé habsburské velmoci.

Státní vydání v zemích koruny české r. 1847 dala se k těm účelům, kterých především si vyžadoval stát policejní, ve svých úkolech daleko omezenější nežli dnešní stát kulturní. V Čechách největších vydání řádných si žádala vojenská správa (6,513.000 zl. k. m.), pak všeobecný státní dluh (2,034.100), pak všeobecné náklady

správní (1,675.000), finanční stráž (983.445), stavba silnic (818.48), pak kamerální důchodková správa (329.750), pak věznice (283.000), pak ústavy humanitní (198.095), pak stavby vodní (98.000), pak katastr (61.000), pak správa policejní (56.500), a konečně ústavy očkovací (12.000 zl. k. m.). Z mimořádných vydání v Čechách r. 1847 skorem celý obnos pro ně určený týkal se státních železnic. Z obnosu 2,356.999 zl. k. m. tato položka obsahovala 2,272.700 zl. k. m.

Na Moravě se Slezskem pořadí vydání státních v roce 1847 bylo obdobné jako v království českém. Z řádných státních vydání u zemské pokladny moravsko-slezské zaujímal první místo vydání na vojsko (4,669.000 zl. k. m.), pak položka všeobecný státní dluh (1,011.250), pak všeobecné náklady správní (607.200), pak finanční stráž (570.918), pak stavba silnic (442.957), pak věznice (268.147), pak kamerální důchodková správa (166.900), pak katastr (48.000), pak ústavy humanitní (42.800), pak náboženské, studijní a školní fondy (25.500), pak správa policejní (25.000), pak ústavy očkovací (8.800) a konečně stavby vodní (4.600 zl. k. m.) Ze 178.685 zl. k. m. mimořádných vydání státních připadlo na Moravě se Slezskem na železnice státní 82.400 zl. k. m.

K charakteristice cechovního učednictví.

L. Weigner.

Od dob hospodářské stagnace řemesla jeví se výchova průmyslová vždy ve větším úpadku, kdežto dříve při kvetoucím řemesle se stoupajícími nároky na život snažila se udržovati stejný krok.

Za skvělé periody cechovní byla určena všechna zařízení nejen k soukromému prospěchu jednotlivých živnostníků, ale mnohem spíše ve prospěch spotřebitelů.

V cechovním zřízení počíná technická výchova učednictvím. Jeví se tudíž toto jako stereotypní zjev, který vyplýval přirozeně z povahy samého řemesla. Sombart dobře uvádí, »že není řemesla jako celku bez učedníků v něm; učeň zjednává jaksi pojítko mezi jednotlivými generacemi a zajišťuje řemeslu historické opakování.«

Všechny instituce doby učební, let vandrovních a zkouška mistrovská měly za úkol především členy stavu řemeslnického vychovávat k řemeslné dokonalosti; avšak ke konci periody cechovní zdá se, jako by tyto svému úkolu plně byly odcizeny a to v tom směru, že měla na jich podkladě býti získána hlavně laciná práce a oddálena snaha po správné soutěži.

Hlavní předností starých zřízení živnostenských byla sociální rovnost zaměstnavatelů a dělníků, spojení práce a výchovy, sloučení výchovy technické a lidské.*) Ovšem spojeny s ní byly také

*) Paul Schewen: Die Lehrwerkstätte; Tubinky 1894.